

Prioritera att variera

Kulturmiljövårdsanslagets bidrag till
en mångfald av kulturmiljöer

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2017

Prioritera att variera – Kulturmiljövårdsanslagets bidrag till en mångfald av kulturmiljöer

Omslag:

Nätklykor, "vierme-tsakkeh", vid samiska sommarvistet Aleskätje vid sjön Satisjaure (1958). Foto: Björn Allard/RAÄ.

Gettlinge gravfält på södra Öland (2000). Foto: Bengt A Lundberg/RAÄ.

Triangelparken i Enskede (2005). Foto: Bengt A Lundberg/RAÄ.

Scharinska villan i Umeå (1979). Foto: Pål-Nils Nilsson/RAÄ.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Motiv till utvärderingen	8
1.3 Syfte och frågeställningar.....	10
1.4 Bedömningsgrunder	10
1.5 Avgränsningar	12
1.6 Metoder för datainsamling.....	12
2. Länsstyrelsernas precisering av begreppet mångfald av kulturmiljöer	14
2.1 Mångfald av kulturmiljöer innefattar både en variation av miljöer och av perspektiv .	14
2.2 En dokumenterad precisering främjar fortlöpande diskussioner	16
2.3 Olika förhållningssätt till styrande dokument.....	17
Sammanfattande iakttagelser	18
3. KMV-medlens fördelning för en mångfald av kulturmiljöer	19
3.1 Svårt att bedöma fördelningens utfall.....	19
3.2 Behov av nedprioriteringar av vissa miljöer.....	22
3.3 Egeninitierade projekt är ett sätt att uppmärksamma förbisedda miljöer	23
3.4 Kunskapsunderlag används för att lyfta fram fler perspektiv.....	25
3.5 Skillnader i fördelningen till oskyddade miljöer.....	27
Sammanfattande iakttagelser	29
4. Länsstyrelsernas arbete för att medvetandegöra en mångfald av kulturmiljöer	30
4.1 Konstruktivt arbete för en större mångfald av kulturmiljöer i ansökningarna	30
4.2 Länsstyrelserna är klivna till att få in fler ansökningar från nya aktörer och miljöer .	32
4.3 Samverkan är en framgångsfaktor	33
4.4 Behov av ett aktivt lärande om KMV-medlens utfall	35
Sammanfattande iakttagelser	35
5. Slutsatser och rekommendationer	36
5.1 Ökad samverkan och uppföljning bidrar till ett öppet förhållningssätt	36
5.2 Behov av tydligare precisering av mångfald av kulturmiljöer.....	37
5.3 Mer kan göras för att nå nya aktörer och fördela till fler typer av miljöer	38
Källförteckning	40

Sammanfattning

En av regeringens övergripande prioriteringar för det offentliga kulturarvsarbetet är att det gemensamma kulturarvet ska vara en angelägenhet för alla.¹ Alla människor ska ha möjlighet att tolka, använda, relatera till och berikas av det, vilket ställer krav på att förmedlingen av kulturarvet motsvarar en historisk mångfald av uttryck och levnadsöden.

Syftet med denna utvärdering har varit att undersöka vilka framgångsfaktorer och utmaningar länsstyrelserna har att i fördelningen av Bidrag till kulturmiljövård (KMV-medel) bidra till en mångfald av kulturmiljöer i enlighet med de nationella kulturmiljömålen. Utvärderingen tar sin utgångspunkt i kulturmiljömålet ”ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas”. Regering och riksdag har uttalat att målen ska vara vägledande för kulturmiljöarbetet vilket även gäller länsstyrelsernas fördelning av KMV-medel.

För att undersöka hur en mångfald av kulturmiljöer kommer till uttryck i länsstyrelsernas fördelning av KMV-medel har vi använt oss av statistik från redovisningssystemet Källa, dokumentstudier av länsstyrelsernas olika redovisningar, strategier och planer samt intervjuer med ett urval av länsstyrelser som har arbetat aktivt för att genom KMV-fördelningen bidra till en mångfald av kulturmiljöer.

Utvärderingens övergripande slutsats är att länsstyrelserna har förutsättningar att utveckla fördelningen av KMV-medel för en mångfald av kulturmiljöer. Med detta menas att det inte finns några externa faktorer som genomgående hindrar länsstyrelserna att förändra sin arbetsprocess i syfte att i större utsträckning fördela KMV-medlen för att främja en variation av miljöer. Resultaten visar att samtliga länsstyrelser visserligen gör punktvisa insatser för att bidra till en mångfald av kulturmiljöer men det finns också exempel på länsstyrelser som arbetar efter en mer medveten arbetsprocess. Det finns därmed en utvecklingspotential hos de flesta länsstyrelser.

Utvärderingen har visat att samverkan bidrar till ett öppet förhållningssätt till urvalet av kulturmiljöer. Samverkan, internt inom myndigheten men även med andra länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet, bidrar till prioriteringar i fördelningsprocessen baseras på uppdaterade värderingar och beskrivningar av kulturmiljöerna. Detta förutsätter ett kritiskt förhållningssätt och en öppen redovisning kring urvalet av kulturmiljöer. Ytterligare ett sätt att öka medvetenheten och lärandet om konsekvenserna av länsstyrelsernas prioriteringar är att i större utsträckning än idag följa upp fördelningen av medlen.

Utvärderingen visar att länsstyrelsernas precisering av begreppet en mångfald av kulturmiljöer ofta är otydlig och sällan preciseras i till exempel kulturmiljöprogram eller kulturmiljöstrategier.

---

¹ Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*, s.68–69.

Avsaknaden av en dokumenterad precisering kan medföra att handläggningen av bidragsärenden inte i tillräcklig utsträckning beaktar en mångfald av kulturmiljöer. Det kan också göra det svårare att kommunicera länsstyrelsens prioriteringar till dem som söker medel.

Överlag kan länsstyrelserna göra mer för att nå nya bidragssökande och typer av miljöer, något som, trots att det kan vara resurskrävande, skulle kunna utveckla mångfalden av kulturmiljöer. I samband med ansökningar om KMV-medel arbetar många länsstyrelser för att förbisedda perspektiv lyfts, men få arbetar aktivt för att nå nya aktörer och typer av miljöer. Detta begränsar ramarna för vilka ansökningar som kommer in.

Länsstyrelserna bör i sin strävan att med KMV-medlen bidra till en mångfald av kulturmiljöer i större överväga att i högre utsträckning initiera egna projekt. De kan också behöva nedprioritera miljöer som fått medel tidigare år.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Att kulturarvet ska bli en angelägenhet för alla är en av regeringens övergripande prioriteringar för kulturarvsarbetet.² Huruvida kulturarvet är angeläget beror i stort på alla människors möjlighet att kunna tolka, använda, relatera till och berikas av det, vilket ställer krav på att förmedlingen av kulturarvet motsvarar en historisk mångfald av uttryck och levnadsöden. Regeringen poängterar vidare att de värden som är knutna till kulturarvet till stor del handlar om att möjliggöra kunskap och förståelse för historiska företeelser, skeenden och sammanhang.³ I och med det ökar också behovet av att lyfta fram den mångfald av kulturmiljöer som rymmer människors livsvillkor i skilda tider.

Genom att betona att det gemensamt förvaltade kulturarvet ska vara en angelägenhet för alla pekar regeringen även ut inriktningen för det offentliga kulturarvsarbetet.⁴ Att ansvariga myndigheter i större utsträckning betonar och lyfter fram en mångfald av kulturmiljöer och de perspektiv som rymms inom dem ligger alltså i linje med regeringens prioriteringar. Det gäller inte minst i arbetet med kulturmiljövårdsanslaget som är ett av de viktigaste ekonomiska styrmedlen inom kulturarvsarbetet.

1.1.1 Nationella kulturmiljömålen sätter fokus på mångfald

I enlighet med propositionen Kulturmiljöns mångfald gäller sedan 2014 fyra nationella kulturmiljömål som ska gälla för det statliga kulturmiljöarbetet.⁵ Det första målet är ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas. Regeringen poängterar i förarbeten att "[m]ångfalden av kulturmiljöer speglar samhällets och den historiska utvecklingens komplexitet. Kulturmiljön kan öka människors livskvalitet och gör det möjligt att förstå sammanhang och relatera den egna existensen till tid och rum."⁶ Införandet av mångfaldsbegreppet i kulturarvsarbetet innebär en i det närmaste total brytning med tidigare idéer om kulturarv. Bevarandet av kulturarv, kulturminnen och kulturmiljöer har en lång historia som är förknippad med nationsbyggande. Ofta har kulturarv och historia använts för att bestämma vilka som tillhör en kulturell gemenskap och vilka som inte gör det.⁷ Ett kulturarvsarbete baserat på mångfald betonar snarare samhällets

---

² Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*, s.68–69.

³ Prop. 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald*, s.33.

⁴ Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*, s.68–69.

⁵ Prop. 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald*.

⁶ Prop. 2012/13:96, *Kulturmiljöns mångfald*, sid. 36.

⁷ Riksantikvarieämbetet (2015) *Kulturmiljöarbete under utveckling. Delrapport i uppdraget Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete*.

föränderlighet och att det krävs ett ständigt arbete med att synliggöra alla historiska erfarenheter, traditioner och kulturer som alltid har samsats i det område som vi idag kallar Sverige.⁸

Regeringen uttrycker att i de fall där det finns behov av en breddning av de historiska perspektiven är syftet inte främst en ökad representation av tidigare förbisedda grupper i samhället. Snarare handlar strävan mot en mångfald av kulturmiljöer om att vi alla tillsammans ska kunna förstå oss själva och samhället bättre.⁹ Samtidigt kan en exkludering av vissa miljöer eller perspektiv på historien i slutänden försvåra möjligheten för alla att känna sig delaktiga i samhället.

1.1.2 Kulturmiljövårdsanslaget är ett viktigt styrmedel för kulturmiljövården

Riksantikvarieämbetets anslag Bidrag för kulturmiljövård låg för 2017 på 254 miljoner kronor, vilket är i paritet med nivån de senaste åren.¹⁰ Den största delen av anslaget – drygt 209 miljoner kronor för 2017 – tilldelas länsstyrelserna, vilka i sin tur fördelar medlen vidare till kulturmiljöer i länen. Resten av anslaget reserveras för bland annat runstensvård och konservering av fornfynd, som genomförs under året, och bidrag till arbetslivsmuseer. Anslaget fördelas till länen utifrån en nyckelfördelningsmodell baserat på bland annat länets befolkning, antal byggnadsminnen, antal fornlämningar, bebyggd mark, bostäder och antal besökare. Fördelningen varierar från 6,5 miljoner (Länsstyrelsen i Kronobergs län) till 20,5 miljoner (Länsstyrelsen i Västra Götalands län).¹¹

Medelsfördelningen regleras i förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer. Bidrag får lämnas till vård, information och tillgängliggörande av värdefulla kulturmiljöer samt framtagande av kunskapsunderlag och vissa arkeologiska åtgärder. Bidrag får bara lämnas om det kan antas att miljöns kulturhistoriska värden kommer att bevaras för framtiden. Tabellen nedan visar att nästan hälften av medlen har gått till vård av bebyggelse. De största förändringarna av utbetalda medel de senaste åren utgörs av ökade medel till kunskapsunderlag och minskade medel till vård av bebyggelse.¹²

---

⁸ Svanberg, Fredrik. *Kulturarv, svenskhet, mångfald i Furumark*, Anna (red.) (2013) *Att störa homogenitet*, Nordic Academic Press.

⁹ Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*, s.68–69.

¹⁰ Kulturmiljövårdsanslaget (Anslaget 7:2 – Bidrag till kulturmiljövård) förkortas nedan KMV-anslag/bidrag/medel. Regeringen annonserade i Budgetpropositionen för 2018 en höjning av anslaget till 278 miljoner kronor årligen.

¹¹ Fördelning av kulturmiljövårdsanslaget till länsstyrelserna 2017.

¹² Myndigheten för kulturanalys (2016) *Kulturmiljöstatistik*, s.46.

Användning	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vård av bebyggelse	104 916 728	116 476 900	112 400 800	115 474 047	112 636 515	100 035 882	106 333 019
Vård av fornlämningar och ruiner	26 611 959	27 732 248	27 506 494	24 450 809	30 113 880	27 082 066	29 960 387
Vård av landskap	18 704 821	21 552 277	17 953 863	20 691 900	20 853 215	20 172 063	21 924 608
Information och tillgängliggörande	31 495 787	35 125 749	34 830 653	35 676 923	28 101 245	27 175 277	23 939 848
Arkeologi	22 314 178	7 373 266	6 328 079	3 705 768	5 617 286	7 935 147	6 344 769
Konservering av fornfynd	3 672 197	3 701 440	3 925 366	3 795 666	793 226	812 080	1 886 252
Kunskapsunderlag*	34 066 064	31 775 487	35 729 012	36 478 737	44 052 328	55 113 776	53 122 109
Ersättningar enligt lag**	3 741 125	3 501 449	5 895 466	4 323 320	5 155 312	4 142 097	2 961 295
Bidrag till arbetslivsmuseer	6 000 000	5 963 750	5 949 000	6 000 000	5 975 350	6 000 000	8 000 000
Totalt KMV-anslag	251 522 859	253 202 566	250 518 733	250 597 170	253 298 357	248 468 388	254 472 287

*Kunskapsunderlag enligt förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer. Bidrag kan ges enligt 8 § för underlag om hur objekt/miljöer ska vårdas och tillgängliggöras eller enligt 9 § för underlag om tillvaratagande av kulturmiljön i samhällsplaneringen.

**Ersättningar enligt lag gäller enligt vissa bestämmelser i Miljöbalken (1998:808) och Kulturmiljölagen (1988:950).

Tabell 1. Fördelning av KMV-medel till olika insatser 2010–2015. (Tkr)¹³

Länsstyrelsen kan använda KMV-anslaget på två olika sätt. Dels kan medlen fördelas till sökande, dels kan länsstyrelsen själv besluta att avsätta medel för vissa ändamål, till exempel vård av fornlämningar eller framtagande av kunskapsunderlag. Länsstyrelserna har alltså mandatet att fördela medlen enligt sina egna prioriteringar.

1.2 Motiv till utvärderingen

Synen på och tolkningen av kulturarv förändras över tid och det offentliga kulturarvsarbetet medverkar till hur dessa förändringar kommer till uttryck. I detta sammanhang är det av vikt att det offentliga kulturarvsarbetet strävar mot att uppnå regeringens mål och prioriteringar om en mångfald av kulturmiljöer och ett kulturarv som är angeläget för alla.¹⁴ En pusselbit i detta arbete är en fördelning av KMV-medel som speglar mångfalden av kulturella uttryck som har funnits och finns.

1.2.1 Regeringen eftersträvar en mångfald av kulturmiljöer

Regeringen har under flera år betonat betydelsen av en mångfald av kulturmiljöer vilket också har påverkat det offentliga kulturarvsarbetet. I Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2012 lyftes en mångfald av kulturmiljöer fram som ett exempel på hur myndigheten ska redovisa hur KMV-anslaget förnyar och utvecklar kulturmiljöarbetet. Samma skrivning har funnits i Riksantikvarieämbetets regleringsbrev sedan dess.¹⁵ Regeringen betonar även i länsstyrelsernas regleringsbrev arbetet

¹³ Uppgifterna är hämtade från länsstyrelsernas och Riksantikvarieämbetets gemensamma redovisningssystem Källa.

¹⁴ Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*, s.68–69.

¹⁵ Regeringsbeslut 2016-12-14. Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Riksantikvarieämbetet.

med en mångfald av kulturmiljöer genom att myndigheterna ska redovisa hur de, inom de olika delarna av verksamheten, verkar för att uppnå de nationella kulturmiljömålen.¹⁶

1.2.2 Otydliga kopplingar till de nationella kulturmiljömålen

År 2015 genomförde Riksantikvarieämbetet en uppföljning av hur ett stort antal myndigheter har arbetat för att bidra till de nationella kulturmiljömålen uppfyllelse. Kartläggningen visade att målen upplevdes som omfattande och breda, att de har fått olika genomslag samt att de uppfattades på olika sätt.¹⁷ Arbetet vid myndigheterna bedömdes främst bidra till målen om ett hållbart samhälle med en mångfald kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett) samt om en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen (mål fyra). Den uppföljning som gjordes av länsstyrelsernas arbete året efter visade på behov av en bättre och tydligare metodik för att löpande följa upp arbetet med kulturmiljömålen, bland annat bättre möjligheter att fånga upp olika bakomliggande antaganden kring val av aktiviteter som svarar mot målen. Samtidigt visade resultaten i uppföljningen att kulturmiljömålen fick en allt större plats i verksamheten.¹⁸

1.2.3 Mångfaldssatsningen Kalejdoskop har tappat fart

Det saknas idag en samlad nationell kunskap om hur en mångfald av kulturmiljöer kommer till uttryck i länsstyrelsernas fördelning av KMV-medlen. Länsstyrelsernas gemensamma mångfaldssatsning Kalejdoskop har pågått sedan 2010 med syftet att samla metoder och erfarenheter som leder till bättre hantering av mångfaldsperspektivet i länsstyrelsens handläggning. En utvärdering av projektet som genomfördes av forskare vid Göteborgs Universitet 2012 poängterar dock att länsstyrelserna uppfattade syftet med Kalejdoskop på olika sätt. För en del handlade det i första hand om ett samverkans- och utvecklingsprojekt medan det för andra främst handlade om att lyfta fram mångfaldsfrågorna i relation till utpekade miljöer och berättelser. Utvärderingen menar också att satsningens genomförande innefattade alltför många aktiviteter och att länsstyrelserna inte maktade med att engagera sig i allt.¹⁹ Resultaten visar även att det fanns behov av ett ytterligare fokus på mångfaldsfrågor och det framkom i intervjuer att ”det arv som länsstyrelsen har ifrån tidigare (befintlig) kulturarvsförvaltning upplevs som problematisk i relation till Kalejdoskopssatsningens syfte och målsättning. En stor del av både handläggningstid och bidragsfördelning går åt till att upprätthålla tidigare utpekade kulturarv, som i många fall har ’skeva

¹⁶ Regeringsbeslut 2016-12-22. Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende länsstyrelserna.

¹⁷ Riksantikvarieämbetet (2015) *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet. Myndigheters arbete för att bidra till målen uppfyllelse.*

¹⁸ Riksantikvarieämbetet (2016) *Nytt förhållningssätt till kulturmiljömålen kan öka målen genomslag. Länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen och att främja kommunalt kulturmiljöarbete.*

¹⁹ Holmberg, Ingrid Martins & Weijmer, Ingrid (2012) *Utvärdering. Kalejdoskop – sätt att se på kulturarv*, s.25-26.

värdebeskrivningar'.²⁰ Detta behov kvarstår sannolikt då det finns indikationer på att länsstyrelsernas engagemang i Kalejdoskop-satsningen mattats av under senare år och att hela projektet och dess tänkta förändringseffekter har tappat fart.²¹

1.2.4 Snäv historieskildring i byggnadsminnen

Undersökningar visar att utnämningen av byggnadsminnen inte fullt ut speglar Sveriges historiska utveckling. En avhandling av Agneta Thornberg Knutsson konstaterar att det är dålig spridning av byggnadsminnen bland de kategorier av byggnader som finns i landet.²² På motsvarande sätt lyfter en artikel i magasinet Kulturvärden att urvalet av statliga byggnadsminnen inte uppdaterats i tillräcklig utsträckning.²³ Till exempel saknas väsentliga delar av Sveriges moderna historia i beståndet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med utvärderingen är att undersöka vilka framgångsfaktorer och utmaningar länsstyrelserna har att i fördelningen av KMV-medel till kulturmiljöer bidra till en mångfald av kulturmiljöer i enlighet med de nationella kulturmiljömålen.

Utvärderingens syfte specificeras ytterligare genom följande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning arbetar länsstyrelserna med begreppet en mångfald av kulturmiljöer?
2. Har KMV-medlen fördelats för att bidra till en mångfald av kulturmiljöer?
3. Hur arbetar länsstyrelserna för att KMV-medlen ska främja en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas?

1.4 Bedömningsgrunder

Mångfald är ett komplext område som är svårt att mäta och utvärdera. Mångfald av kulturmiljöer är föränderlig och kontextuell varför det är en utmaning att fånga i termer av effekter – det är svårt att fastslå exakt hur mycket mångfald av kulturmiljöer som KMV-medlen bidrar till. Samtidigt är det viktigt att poängtera att mångfald av kulturmiljöer inte kan relativiseras utan faktiskt finns – länsstyrelserna har i fördelningen av KMV-medel att förhålla sig till hur den historiska utvecklingen har sett ut. En mångfald av kulturmiljöer innebär en variation av faktiska miljöer som visar på olika

²⁰ Holmberg, Ingrid Martins & Weijmer, Ingrid (2012) *Utvärdering. Kalejdoskop – sätt att se på kulturarv*, s.55.

²¹ Riksantikvarieämbetet (2017) *Mångfald av kulturmiljöer. Förstudierapport*.

²² Thornberg Knutsson, Agneta (2007) *Byggnadsminnen - principer och praktik. Den offentliga kulturmiljövårdens byggnadsminnesverksamhet. Beskrivning och utvärdering*. Göteborgs Universitet.

²³ Geijer, Mia (2014) Martins märkning. *Kulturvärden, nr 4/2014*. Statens fastighetsverk; förslag på nya statliga byggnadsminnen lämnas av Riksantikvarieämbetet och beslutas av regeringen.

typer av historiska förhållanden. I detta ryms också olika mänskliga perspektiv på det förgångna i form av en variation av livsvillkor och livsval.

För att bäst fånga de aspekter som rör länsstyrelsernas ambitioner med att använda medlen för att bidra till en mångfald av kulturmiljöer är studien upplagd som en processutvärdering. Utvärderingen tar sin utgångspunkt i det första av de nationella kulturmiljömålen; ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas. Målet är en riktlinje för länsstyrelserna i prioriteringen av medlen och måluppfyllelsen går därför inte att kvantifiera. Utvärderingens bedömningsgrunder baserar sig snarare på en rimlighetsbedömning att länsstyrelsernas fördelning av KMV-medel bäst bidrar till en mångfald av kulturmiljöer om arbetet följer en medveten fördelningsprocess. Det går att urskilja fyra delar i processen som möjliggör ett medvetet arbete att genom fördelningen av KMV-medel bidra till en mångfald av kulturmiljöer:

1. Länsstyrelserna bör precisera vad en mångfald av kulturmiljöer innebär i respektive län, till exempel i ett kulturmiljöprogram eller en kulturmiljöstrategi. En precisering handlar om att sätta ramarna för vad mångfalden av kulturmiljöerna består av. Den dokumenterade preciseringen bör vara implementerad i länsstyrelsernas inriktning för KMV-medlen och omsättas i arbetet med att få medlen att bidra till kulturmiljömålet om en mångfald av kulturmiljöer. Eftersom mångfald av kulturmiljöer är föränderligt bör preciseringen ses över och aktualiseras regelbundet.
2. Den externa informationen om KMV-medel bör lyfta fram innebörden av de nationella kulturmiljömålen så att de sökande är införstådda i vad som menas med att länsstyrelserna strävar efter en mångfald av kulturmiljöer i sin fördelning.
3. I en samlad bedömning över hur fördelningen av KMV-medel bäst når kulturmiljömålet om en mångfald av kulturmiljöer bör länsstyrelsen överväga möjligheten att på eget initiativ rikta KMV-medel till vissa typer av kulturmiljöer för att på att den sammanlagda fördelningen i högre grad ska bidra till en mångfald av kulturmiljöer.
4. I syfte att öka möjligheterna att kommande års fördelning av KMV-medel bättre bidrar till en mångfald av kulturmiljöer bör länsstyrelserna efter beslut om fördelning följa upp de överväganden och prioriteringar som gjorts.

Sammantaget bör länsstyrelserna med ett kritiskt förhållningssätt reflektera över urvalet av kulturmiljöer och vilka perspektiv som får företräde genom att i de olika delarna av fördelningsprocessen pröva hur fördelningen bäst bidrar till målet om en mångfald av kulturmiljöer. Det gäller vid kulturmiljöer som tidigare fått KMV-medel såväl som nya miljöer som kan tänkas få medel.

Arbetet med att lyfta fram en mångfald av kulturmiljöer handlar till stor del om att förändra attityder och värderingar, vilket kan ta tid.

1.5 Avgränsningar

Utvärderingens inriktning mot det första nationella kulturmiljömålet är specifikt orienterad mot hur länsstyrelserna arbetar för att KMV-medlen ska bidra till en mångfald av kulturmiljöer. Därför har utvärderingen inte ett direkt fokus på den del av målet som rör arbetet för ett hållbart samhälle. Eftersom kulturmiljömålen är övergripande och till viss del överlappande redovisar länsstyrelserna ibland aktiviteter som rör en mångfald av kulturmiljöer i relation till de andra kulturmiljömålen. I förekommande fall inkluderas därför även övriga kulturmiljömål i utvärderingen.

Utvärderingen har endast undersökt länsstyrelsernas arbetsprocess för att fördela KMV-medel. De medel som fördelas av Riksantikvarieämbetet, det vill säga konservering av fornyfynd och bidrag till arbetslivsmuseer är inte inkluderade i utvärderingen.

1.6 Metoder för datainsamling

För att besvara utvärderingens frågeställningar har följande metoder använts.

1.6.1 Statistikbearbetning från Källa

Med hjälp av den statistik som länsstyrelserna rapporterar in i Källa, Riksantikvarieämbetets och länsstyrelsernas gemensamma system för fördelning och redovisning av KMV-medel, har vi fått en bild av hur varje länsstyrelse fördelar medel till olika kulturmiljöer. Statistiken redovisas per år från 2010 till 2016 vilket innebär att vi både fångar in åren före och efter de nuvarande kulturmiljömålen införande.²⁴ Utifrån statistiken i Källa redovisar vi också hur länsstyrelserna fördelar medel till skyddade respektive oskyddade miljöer, hur mycket medel som går till kunskapsunderlag samt i vilken utsträckning länsstyrelserna själva initierar projekt.

1.6.2 Dokumentstudier av länsstyrelsernas redovisningar

Länsstyrelserna lämnar också in kvalitativa redovisningar av anslaget användning till Riksantikvarieämbetet. Redovisningen för 2016 innehåller en fråga som har särskild bäring på syftet med utvärderingen: "Motivera och redovisa med några exempel hur bidragsgivningen använts för att förnya och utveckla kulturmiljöarbetet t.ex. rörande medborgarnas delaktighet och tillgång till en

---

²⁴ I kapitel 3.4 om medel till kunskapsunderlag redovisas dessutom år 2009 för att inkludera 2010 års förändring av vilken typ av kunskapsunderlag medlen kan gå till.

mångfald av kulturmiljöer.” Med hjälp av svaren på denna fråga kan vi konkretisera bilden vi fått från statistikbearbetningen.

För att komplettera den information som den särskilda redovisningen av KVM-bidraget ger har vi studerat länsstyrelsernas årsredovisningar som beskriver länets kulturmiljöarbete med betoning på resultat och effekter.

1.6.3 Dokumentstudier av länsstyrelsernas planer

Länsstyrelserna kan slå fast sina ambitioner för kulturmiljöarbetet i kulturmiljöprogram eller kulturmiljöstrategi. På motsvarande sätt innehåller länsstyrelsernas treårsplaner redovisningar över hur olika åtgärder som kommer att finansieras med KVM-medel bidrar till uppfyllandet av kulturmiljömålen.²⁵ En genomgång har gjorts av dessa dokument för att få fram vad länsstyrelserna anser innefattas i en mångfald av kulturmiljöer och även fånga upp länsstyrelsernas ambitioner för att få KVM-medlen att bidra till en ökad mångfald av kulturmiljöer.

1.6.4 Analys av länsstyrelsernas information kring KVM-medel

Som en del av utvärderingen har vi analyserat länsstyrelsernas information på respektive webbplats kring möjligheterna att söka KVM-medel. Syftet har varit att undersöka på vilket sätt de nationella kulturmiljömålen och en mångfald av kulturmiljöer lyfts fram som grunder för prioritering av medlen redan i detta steg av processen.

1.6.5 Intervjuer med länsstyrelser

Baserat på utfallet av metoderna ovan valdes sex länsstyrelser ut som i sin verksamhet visar exempel på hur det går att utveckla fördelningen av KVM-medel för att uppnå en mångfald av kulturmiljöer. Genom intervjuer med länsstyrelserna i Dalarnas, Gotlands, Kronobergs, Stockholms, Västerbottens och Örebro län har vi ytterligare kunnat fördjupa kunskapen om förutsättningarna för att KVM-medlen ska kunna bidra till en mångfald av kulturmiljöer. Fokus i intervjuerna har varit på vilka arbetsformer som länsstyrelserna har använt sig av och vilka framgångsfaktorer och utmaningar de ser i fördelningen av KVM-medel.

---

²⁵ Länsstyrelsernas första treårsplan upprättades för 2013–2015 och nuvarande planer gäller för 2016-2018. Förmodligen kommer det inte att upprättas några nya planer efter att de nuvarande har löpt ut.

2. Länsstyrelsernas precisering av begreppet mångfald av kulturmiljöer

Detta kapitel beskriver hur länsstyrelserna preciserar begreppet mångfald av kulturmiljöer utifrån förutsättningarna i respektive län. Resultaten baserar sig dels på de redovisningar som samtliga länsstyrelser gjort till Riksantikvarieämbetet och dels på intervjuer med sex länsstyrelser. Preciseringsen utgör en viktig utgångspunkt i länsstyrelsernas kulturmiljöarbete, inklusive fördelningen av KVM-medel.

2.1 Mångfald av kulturmiljöer innefattar både en variation av miljöer och av perspektiv

På en övergripande nivå beskriver länsstyrelserna begreppet mångfald av kulturmiljöer som både en variation av faktiska miljöer från olika tidsepoker och en variation av de perspektiv på människors historiska tillvaro som lyfts fram vid dessa miljöer. Dessa beskrivningar står inte i motsats till varandra, utan snarare är det en typ av helhetssyn på begreppet som innefattar båda typerna som bäst stämmer överens med regeringens intention för de nationella kulturmiljömålen. En mångfald av kulturmiljöer utgör en bredd av historiska uttryck och livsvillkor vilket gör det möjligt att förstå sammanhang och relatera den egna existensen till tid och rum.²⁶

2.1.1 Mångfald som en variation av fysiska miljöer

I redovisningarna till Riksantikvarieämbetet beskriver tio länsstyrelser tydligt en mångfald av kulturmiljöer som en variation av fysiska miljöer och objekt. Här innebär alltså en mångfald av kulturmiljöer en bredd av miljöer som visar på spår av det förgångna under exempelvis agrara, maritima och industriella förhållanden. Till exempel beskriver Länsstyrelsen i Blekinge län att de under året har gjort en bred fornvårdsöversyn för att kunna "ta ett beslut om vilka fornvårdsområden som ska skötas under kommande år och därigenom få en mångfald av kulturmiljöer som sköts och visas upp på ett bra sätt".²⁷ Länsstyrelsen i Kalmar län har tagit fram en bok om Kalla krigets historia i länet. Den utgör grunden för en utställning som Kalmar läns museum producerar vars syfte är att "öka variationen och mångfalden hos de miljöer som bevaras för framtiden och visas för allmänheten inom ramen för fornvårdsarbetet".²⁸ En mångfald av kulturmiljöer innefattar också miljöer som traditionellt bevarats av kulturmiljövården, vilket framhålls av Länsstyrelsen i Uppsala

---

²⁶ Prop. 2012/12:96, *Kulturmiljöns mångfald*, sid. 36.

²⁷ Länsstyrelsen i Blekinge län, redovisning av KVM-anslaget 2016.

²⁸ Länsstyrelsen i Kalmar län, redovisning av KVM-anslaget 2016.

län som menar att "bibehålla viktiga slottsmiljöer utgör ett betydelsefullt bidrag till att upprätthålla mångfalden av kulturmiljöer i länet."²⁹

Bilden från redovisningarna överensstämmer med hur två av de intervjuade länsstyrelserna preciserar en mångfald av kulturmiljöer. För Länsstyrelsen i Dalarnas län handlar begreppet främst om en mängd fysiska uttryck i landskapet som representerar människor, idéer, tekniker och samhällsskick över tid.³⁰ Länsstyrelsen i Kronobergs län poängterar att en mångfald av kulturmiljöer ska spegla historien i länet varför det är problematiskt att fokus länge legat på lantliga miljöer fram till 1900-talets början. Ambitionen är därför att utveckla en större bredd av kulturmiljöer, till exempel genom att börja addera miljöer från 1900-talet.³¹

2.1.2 Mångfald som en variation av perspektiv

Beskrivningen av en mångfald av kulturmiljöer som en variation av olika historiska perspektiv handlar om att olika människors livsvillkor genom historien lyfts fram, såsom människors ursprung, samhällsklass, identiteter, funktionsförutsättningar, religioner eller sexuella läggningar. En tredjedel av länsstyrelserna har i sina redovisningar till Riksantikvarieämbetet om KMV-medlen tydligt refererat till insatser som gjorts för att bredda en mångfald av kulturmiljöer utifrån ett berättelseperspektiv. Mer konkret har de redovisat insatser som uppmärksammat till exempel ett barn-, kvinno-, minoritets- eller hbtq-perspektiv.

Vissa länsstyrelser redovisar exempel på projekt som är särskilt tydligt sprungna ur en bakomliggande tanke om breddade perspektiv. Till exempel redogör Länsstyrelsen i Västernorrlands län för ett informationsprojekt om samer och samiska kulturmiljöer. Projektet syftar till att öka kunskapen om det samiska kulturarvet och lyfta fram det traditionella samiska bruket av landskapet. I sin redovisning skriver länsstyrelsen att "[f]örhoppningsvis kan det främja andra berättelser och tolkningar av historien och bidra till att öka mångfalden av kulturmiljöer i länet".³² Även Länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller att de i flera bidragsbeslut beaktat olika perspektiv. Ett exempel från redovisningarna är att bidrag till kunskapsunderlag har lämnats bland annat för kulturhistorisk dokumentation av en lada i Skellefteå kommun, där barn- och kvinnoperspektiven särskilt lyfts fram.³³

Även i intervjuerna betonas arbetet med att genom KMV-medlen lyfta fram fler berättelser och perspektiv. Länsstyrelsen i Örebro län påminner om att historien har upplevts olika av olika människor. Därför handlar en mångfald av kulturmiljöer till exempel om att lyfta fram flera olika

---

²⁹ Länsstyrelsen i Uppsala län, redovisning av KMV-anlaget 2016.

³⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

³¹ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

³² Länsstyrelsen i Västernorrlands län, redovisning av KMV-anlaget 2016.

³³ Länsstyrelsen i Västerbottens län, redovisning av KMV-anlaget 2016.

sociala skikt, inte bara topp och botten.³⁴ Länsstyrelsen i Gotlands län exemplifierar att det handlar om att inte bara lyfta fram bonden vid en bondgård utan även hur kvinnor och barn levt på gården. Behovet av att bredda perspektiven och lyfta fram nya berättelser finns både vid befintliga skyddade miljöer men även vid miljöer som tidigare inte uppmärksammats.³⁵

2.2 En dokumenterad precisering främjar fortlöpande diskussioner

De flesta länsstyrelser saknar en dokumenterad precisering av hur en mångfald av kulturmiljöer kommer till uttryck i respektive län. Endast fem länsstyrelser har uppdaterade kulturmiljöprogram och/eller strategier vilka är relevanta dokument för att redovisa en precisering av begreppet.³⁶

De länsstyrelser som har preciserat begreppet i ett dokument lyfter fram nyttan med en dokumentation både i det interna arbetet – som en fastslagen prioriteringsgrund för fördelning av KMV-medel – och i det externa arbetet – som ett sätt att kommunicera sina prioriteringar för de som söker medel. För Länsstyrelsen i Kronobergs län är kulturmiljöstrategin ett konkret sätt att arbeta med de nationella kulturmiljömålen. I det dagliga arbetet är strategin också ett hjälpmedel för att svara på hur KMV-medlen ska användas, till exempel vilka kulturmiljöer länsstyrelsen ska prioritera. Länsstyrelsen poängterar samtidigt att det inte är de sökandes ansvar att de nationella kulturmiljömålen uppfylls utan det ligger på dem själva i fördelningen av bidraget, vilket är anledningen till att de inte kommunicerar kulturmiljöstrategin i utlysningen av bidraget.³⁷ Detta gör däremot Länsstyrelsen i Gotlands län som i samband med informationen om KMV-medlen på sin webbplats lyfter fram sin kulturmiljöprofil och sin kulturmiljöstrategi som ett stöd för de sökande. Länsstyrelsen har i sin kulturmiljöstrategi anpassat de nationella kulturmiljömålen till gotländska förhållanden vilket gör dem lättare att operationalisera. Länsstyrelsen har också strävat efter att hitta gemensamma nämnare med målen för andra politikområden, till exempel miljömålen, de globala 2030-målen och tillväxtmålen.³⁸

De länsstyrelser som har dokumenterat sin precisering betonar också att framtagandet av ett kulturmiljöprogram eller en kulturmiljöstrategi kan vara ett sätt att främja kunskapsspridning i frågor som rör en mångfald av kulturmiljöer. Länsstyrelsen i Kronobergs län betonar att de haft flera interna diskussioner om begreppet och dess innebörd. För att begreppet ska kunna implementeras är det viktigt att alla medarbetare engageras i diskussionerna och att en samsyn arbetas fram. Länsstyrelsen i Gotlands län trycker på att en ökad kunskap om tvärssektoriella frågor är en

---

³⁴ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

³⁵ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

³⁶ Kulturmiljöprogram: länsstyrelserna i Södermanlands och Norrbottens län; kulturmiljöstrategi: länsstyrelserna i Kronobergs, Värmlands och Gotlands län; och kulturmiljöprofil: Länsstyrelsen i Gotlands län.

³⁷ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

³⁸ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

framgångsfaktor och att det är viktigt att förstå att ett stort engagemang för mångfald bygger på kunskap.³⁹

Även de länsstyrelser som saknar en dokumenterad precisering av en mångfald av kulturmiljöer lyfter fram behovet av diskussion och samverkan kring begreppet men tenderar att uppleva de nationella kulturmiljömålen som vaga och att de därför endast utgör en riktning för arbetet. Länsstyrelserna i Västerbottens, Stockholms och Dalarnas län poängterar att målen därför skulle behöva brytas ned för att bli ett hjälpmedel i det praktiska arbetet.⁴⁰

2.3 Olika förhållningssätt till styrande dokument

Länsstyrelserna skiljer sig åt i tolkningen av vilket svängrum de upplever sig ha att fördela KMV-medlen i förhållande till styrande dokument, vilket också påverkar den precisering de gör av begreppet en mångfald av kulturmiljöer. Det finns både exempel på länsstyrelser som har en strikt syn på medlen som ett byggnadsvårdsbidrag och de som ser medlen som ett bredare kulturarvsbidrag.

Länsstyrelsen i Dalarnas län ser KMV-medlen som ett bidrag för att säkerställa och tillgängliggöra fysiska kulturmiljöer. Dessa miljöer rymmer förvisso olika perspektiv men det åligger inte Länsstyrelsen primärt att arbeta med dessa aspekter. Utifrån denna tolkning menar Länsstyrelsen i Dalarnas län också att bidragsförordningen inte är kompatibel med till exempel den Vision för kulturmiljöarbetet 2030 som Riksantikvarieämbetet tagit fram tillsammans med länsstyrelserna.⁴¹ Länsstyrelsen menar att Visionen har lämnat kulturmiljöerna bakom sig och snarare berör metafysiska aspekter som saknar grund i bidragsförordningen.⁴²

Länsstyrelsen i Örebro län argumenterar istället för att förordningstexten i kombination med de nationella kulturmiljömålen ger ett förhållandevis stort svängrum vid prioritering av medel. Formuleringen i förordningen om att medel endast kan ges om miljön antas bevaras för framtiden kan tolkas som ett krav på en fast och beständig miljö vilket ensamt gör det svårt att motivera medel till vissa projekt som bidrar till en ökad mångfald av kulturmiljöer. Länsstyrelsen i Örebro län menar dock att en samläsning med målen för kulturmiljöarbetet ger friare tyglar och möjligheter att ändå knyta medlen till någon typ av miljö.⁴³

---

³⁹ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09; Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁴⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16; Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30; Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

⁴¹ Riksantikvarieämbetet (2016) *Vision för kulturmiljöarbetet 2030. Redovisning av regeringsuppdrag om ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete.*

⁴² Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

⁴³ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

Länsstyrelsen i Gotlands län gör en motsvarande tolkning av vilket utrymme som ges för att fördela KMV-medel, bland annat genom att prioritera insatser för att skydda det immateriella kulturarvet. Länsstyrelsen har beviljat ansökningar som rör immateriellt kulturarv med koppling till materiellt kulturarv, bland annat ett kunskapsunderlag med etnologiskt och byggnadshistoriskt perspektiv om öns fritidsstugemiljöer.⁴⁴

Sammanfattande iakttagelser

- Länsstyrelserna preciserar en mångfald av kulturmiljöer både som en variation av fysiska miljöer och variationen av de perspektiv som ryms inom dem. Preciseringarna skiljer sig åt mellan länsstyrelserna, beroende på de regionala förutsättningarna och hur mycket de har arbetat med begreppet.
- Få länsstyrelser har dokumenterat en precisering av en mångfald av kulturmiljöer i en kulturmiljöstrategi eller liknande. Det gör att preciseringen ofta är otydlig vilket försvårar både det interna arbetet med handläggning av KMV-medel och det externa arbetet i kommunikationen med sökande.
- Tolkningen av vilket svängrum länsstyrelserna har att fördela KMV-medel till en mångfald av kulturmiljöer skiljer sig åt. Till stor del beror detta på hur strikt länsstyrelserna tolkar bidragsförordningen i förhållande till andra styrande dokument.

---

⁴⁴ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

3. KMV-medlens fördelning för en mångfald av kulturmiljöer

I detta kapitel redovisas hur länsstyrelserna har fördelat och prioriterat KMV-medel för att bidra till en mångfald av kulturmiljöer. Resultaten baserar sig på de redovisningar och treårsplaner som länsstyrelserna rapporterar till Riksantikvarieämbetet samt på intervjuer med sex länsstyrelser. Det inledande avsnittet i kapitlet ger en översikt hur medlen har fördelats de senaste åren, enligt länsstyrelsernas kategorisering i redovisningssystemet Källa. Vidare i kapitlet redovisas länsstyrelsernas olika sätt att medvetet prioritera vissa miljöer och perspektiv i syfte att nå en mångfald av kulturmiljöer.

3.1 Svårt att bedöma fördelningens utfall

Sammanställningar från länsstyrelsernas och Riksantikvarieämbetets gemensamma redovisningssystem Källa indikerar att fördelningen av KMV-medel och därmed mångfalden av kulturmiljöer har varit förhållandevis statisk. Detta gäller både den kategorisering av medel som länsstyrelserna gör per miljö (t.ex. bruksmiljö, kyrkomiljö och militärmiljö) och per huvudgrupp (t.ex. konstnärligt skapande, offentlig förvaltning och stadsrum).⁴⁵

Det är dock viktigt att poängtera att kategoriseringen i Källa är ett förhållandevis trubbigt instrument, dels för att KMV-medel kan registreras i flera miljöer och huvudgrupper och dels för att kategoriseringen inte säger något om variationen av perspektiv. Dessutom saknas det en kategorisering för vad runt hälften av de utbetalda medlen har gått till. Det är också värt att understryka att en mångfald av kulturmiljöer inte uppstår genom en jämn fördelning av KMV-medel till miljöer eller huvudgrupper. Däremot går det att genom att följa kategoriseringen över tid urskilja förändringar som kan ha att göra med ett medvetet arbete i fördelningen av KMV-medel.

3.1.1 Inga förändringar i utbetalningen per miljö

Utifrån sammanställningarna har det på en aggregerad nivå inte skett några betydande förändringar i fördelningen till olika miljöer mellan 2010 och 2016. Som tabellen nedan visar utgör en successiv ökning av medel till kommunikationsmiljöer (kanaler, stationshus etc.) den enda reella förändringen som sträcker sig över hela tidsperioden.

---

⁴⁵ Kategoriseringen i 17 miljöer och 24 huvudgrupper har tagits fram gemensamt av länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet som ett sätt att i Källa visa medelsfördelningens variation.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bruksmiljö	7 946	8 437	11 159	11 212	10 723	10 152	8 630
Bymiljö	10 296	10 230	9 023	8 653	9 948	9 709	11 270
Fornlämningsmiljö	19 972	16 991	16 884	16 951	20 569	19 822	15 405
Fäbodmiljö	1 569	713	772	1 129	654	950	1 047
Gårdsmiljö	27 291	24 260	24 102	20 289	19 783	21 099	20 219
Herrgård och slottslandskap	9 061	15 842	18 140	24 270	26 531	18 591	18 119
Industrimiljö	17 778	18 444	17 874	22 802	18 916	13 570	20 128
Kommunikationsmiljö	3 116	4 113	7 445	6 821	8 089	6 290	11 128
Kust- och skärgårdsmiljö	2 598	3 545	3 573	4 375	4 995	5 325	4 731
Kyrkomiljö	4 632	5 673	5 558	5 820	5 071	5 242	5 345
Militärmiljö	1 834	2 560	1 508	1 052	1 805	1 239	1 974
Odlingslandskap	9 966	13 434	11 856	11 176	12 790	11 433	9 211
Samisk miljö	795	489	86	964	795	442	983
Skogsbruksmiljö	855	927	1 352	1 752	2 100	1 947	1 423
Torp	1 201	737	974	320	639	2 011	219
Tätort	25 511	30 342	23 428	26 674	27 140	21 708	26 006
Övrig miljö	12 141	12 524	11 749	9 530	6 240	8 554	7 128
Uppgift saknas	94 962	84 364	85 037	76 807	76 512	90 716	91 585
Miljöer sammanlagt	251 523	253 625	250 519	250 597	253 298	248 800	254 550

Tabell 2. Utbetalning av KMV-medel till olika typer av miljöer 2010–2016. (Tkr)

Den förhållandevis statistiska fördelningen av KMV-medel har även fortsatt efter att de nationella kulturmiljömålen infördes 2014. Även om bilden inte säger allt om hur länsstyrelserna arbetar för att med KMV-medlen bidra till en mångfald av kulturmiljöer är det ändå en indikation på att målen inte har förändrat fördelningen i någon större utsträckning.

Nedbrutet per länsstyrelse går det att urskilja vissa länsstyrelser som i högre utsträckning än andra ger till en större variation av de miljöer som kategoriseras. Det är inte förvånande att de länsstyrelser som har mest medel att fördela har gett medel till en stor variation av miljöer. Till exempel gav länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län medel till 14 av 17 miljöer enligt kategoriseringen under vissa år mellan 2010–2016. Mer överraskande är att ett par länsstyrelser med mindre medel att fördela ändå ger till en stor variation av miljöer. Länsstyrelserna i Västerbotten och Örebro län har vid enstaka år gett medel till 15 respektive 14 typer av miljöer. Länsstyrelsen i Västerbottens län är dessutom den enda länsstyrelse som har fördelat medel till samtliga miljöer under åren 2010–2016. Det är dock viktigt att poängtera att alla typer av miljöer inte finns i alla län, till exempel samiska miljöer och fäbodmiljöer.

3.1.2 Utbetalningen per huvudgrupp är statisk

Ett annat sätt att kategorisera KMV-medlen utifrån redovisningen är per huvudgrupp. Fördelningen till huvudgrupper överensstämmer i stort med fördelningen till miljöer genom att – vilket tabellen nedan indikerar – de olika huvudgrupperna fått ungefär samma summor medel mellan 2010–2016. Undantagen är den kontinuerliga minskningen av medel som gått till kategorin Folkrörelse och

föreningsliv vilket i stort motsvaras av den totala ökningen av medel till Utbildning och vetenskap. Mer svårförklarligt är att den ökning som skett av medel till Kommunikationsmiljöer inte motsvaras av mer medel till huvudgruppen Kommunikation, vilken med undantag för 2013 minskade mellan 2010–2016. Liksom fördelningen till olika miljöer har fördelningen till huvudgrupper varit förhållandevis statisk även efter att de nationella kulturmiljömålen började gälla 2014.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bostadsbebyggelse	14 294	20 993	17 668	19 778	21 117	16 491	20 729
Boställe och tjänstebostad	3 094	3 436	4 623	4 589	2 972	6 137	4 708
Fiske och sjöfart	1 767	2 353	5 905	4 018	4 545	3 157	2 826
Folkrörelse och föreningsliv	6 780	4 373	3 714	1 006	2 217	1 640	718
Försvarsväsende	2 824	1 728	1 342	813	1 988	961	1 833
Handel och bankväsende	4 467	3 392	4 556	5 180	3 797	1 208	4 796
Hantverk och manufaktur	8 377	6 170	7 901	6 381	12 659	6 650	8 690
Hälso-, sjuk- och socialvård	902	1 126	675	2 117	238	1 378	855
Industri	13 845	19 437	18 196	19 086	19 781	15 039	15 271
Jordbruk	30 086	30 298	26 479	24 822	20 829	25 826	22 990
Kommunikation	7 365	6 589	5 373	9 256	3 895	3 196	2 828
Konstnärligt skapande	76	72	1 815	2 070	596	1 154	641
Kultur och nöjesliv	1 756	2 374	1 900	2 503	1 940	638	1 511
Nomadnäring	185	259	46	490	710	242	345
Offentlig förvaltning	1 370	1 432	573	1 189	1 345	293	2 075
Park och trädgård	1 359	1 942	1 861	2 706	1 162	2 853	3 465
Rekreation och turism	1 832	1 282	1 104	2 322	2 541	2 098	2 559
Religionsutövning	3 827	6 010	4 514	5 897	6 422	7 463	6 798
Rättsväsende	269	760	713	1 009	899	1 772	1 475
Samhällsservice och teknisk försörjning	169	480	2 769	870	1 236	383	529
Skogsbruk	591	40	553	618	303	678	918
Slott och herrgård	8 163	11 680	14 030	17 544	24 612	18 077	10 914
Stadsrum	3 153	2 143	621	909	2 743	1 348	936
Utbildning och vetenskap	1 581	1 095	2 960	2 628	1 225	4 620	6 306
Uppgift saknas	133 393	124 161	120 631	112 796	113 526	125 499	129 833
Huvudgrupper sammanlagt	251 523	253 625	250 519	250 597	253 298	248 800	254 550

Tabell 3. Utbetalning av KMV-medel till olika typer av huvudgrupper 2010–2016. (Tkr)

Ingen av länsstyrelserna under ett enskilt år mellan 2010–2016 har fördelat medel till samtliga huvudgrupper. Länsstyrelsen i Västra Götalands och Stockholms län är de länsstyrelser som under ett och samma år har fördelat medel till flest huvudgrupper, 18 av 24 (båda 2010). Båda dessa är också bland de länsstyrelser som har mest medel att fördela. Andra länsstyrelser som har fördelat till en bredd av huvudgrupper är länsstyrelserna i Örebro och Östergötlands län som 2016 respektive 2011 fördelade medel till 16 huvudgrupper. Länsstyrelsen i Östergötlands län är dessutom den länsstyrelse som har fördelat medel till flest huvudgrupper under åren 2010–2016, 22 stycken.

3.2 Behov av nedprioriteringar av vissa miljöer

Alla länsstyrelser arbetar för att genom KMV-medlen bidra till en mångfald av kulturmiljöer, men intervjuer med sex länsstyrelser visar att de arbetar på olika sätt. I praktiken handlar det ofta om att nedprioritera vissa kulturmiljöer för att istället ge mer medel till miljöer som tidigare inte fått medel eller som rymmer perspektiv som inte lyfts fram i tillräcklig utsträckning.

Prioriteringar av vissa miljöer framför andra görs på olika sätt. Ett ställningstagande som Länsstyrelsen i Gotlands län har gjort är att flytta medel från byggnadsvård för att prioritera landskapsvård och fornlämningar. I enlighet med länsstyrelsens treårsplan ska de minskade medlen till vård av byggnadsminnen och annan kulturhistorisk bebyggelse delvis göras till förmån för insatser att skydda det immateriella kulturarvet.⁴⁶ På motsvarande sätt skriver länsstyrelsen i Västerbottens län i sin treårsplan för KMV-medlen att de planerar att satsa mer på vård av "miljöer med inriktning mot barn-, kvinno- och samisk historia, vilka ofta är oskyddade. För att klara detta inom befintlig budget kommer bidrag till vård av byggnadsminnen och byggnader skyddade enligt Plan- och bygglagen (2010:900) att minska."⁴⁷ I intervjun förklarar länsstyrelsen att de tidigare har gett mycket medel till kostnadskrävande byggnadsminnen i Umeå. Numera eftersträvas en jämnare fördelning av insatserna mellan kust/stad respektive inland/fjäll för att innehållet i de kulturmiljöer som lyfts fram sammantaget ska återspegla en så rättvisande och heltäckande bild av länets kulturhistoriska utveckling som möjligt. Mer medel än tidigare går till miljöer (ofta samiska) i inlandet på bekostnad av skyddad bebyggelse i Umeå. Länsstyrelsen påpekar att ägare till byggnadsminnen enligt Kulturmiljölagen (1988:950) måste följa skyddsbestämmelserna och hålla byggnaderna i vårdat skick, oavsett om de får bidrag eller inte.⁴⁸

Att bidra till en mångfald av kulturmiljöer handlar också om att på andra sätt främja tidigare nedprioriterade miljöer. Länsstyrelsen i Västerbottens län konstaterar att kulturmiljöer som bidrar till att lyfta nya perspektiv – ofta i inlandsmiljöer – i mindre utsträckning är föremål för ansökningar om KMV-medel jämfört med till exempel byggnadsminnen. För att stimulera ansökningar för fler och skilda typer av kulturmiljöer kan länsstyrelsen för dessa bevilja bidrag för en större andel av kostnaderna. Detsamma gäller för Länsstyrelsen i Stockholms län som alltid försöker ge medel till ansökningar som tar upp perspektiv som vanligtvis inte lyfts fram. Det handlar till exempel om projektet Stockholm Unstraight som uppmärksammade berättelser och platser i Stockholms län som är och har varit betydelsefulla för hbtq-samhället.⁴⁹ Att ge medel till sådana projekt är viktigt på olika

⁴⁶ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁴⁷ Länsstyrelsen i Västerbottens län, treårsplan för KMV-anslaget 2016–2018.

⁴⁸ Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16.

⁴⁹ Länsstyrelsen i Stockholms län, redovisning av KMV-anslaget 2016.

sätt, dels för att projektet lyfter fram nya perspektiv men också för att handläggare utbildas i frågorna och för att invånare upplyses om dem.⁵⁰

3.3 Egeninitierade projekt är ett sätt att uppmärksamma förbisedda miljöer

Länsstyrelserna kan själva öka variationen av miljöer och perspektiv genom egeninitierade projekt. I praktiken handlar det om att initiera projekt som på olika sätt skiljer sig från eller kompletterar de ansökningar som kommer in. Det är dock viktigt att påpeka att en ökad mångfald av kulturmiljöer inte är den enda anledningen till att länsstyrelserna själva initierar projekt utan en särskild satsning kan vara viktig av andra anledningar. Även om en länsstyrelse tagit initiativ till ett projekt är det heller inte alltid de står som huvudman för det, utan det kan också handla om att stimulera andra aktörer att söka medel för angelägna projekt.

Tabellen nedan visar att länsstyrelserna skiljer sig åt i hur stor utsträckning de själva initierar projekt. Den länsstyrelse som 2010–2016 fördelade högst andel till projekt som de själva stod som huvudman för är Länsstyrelsen i Blekinge län med i genomsnitt 45 procent. Länsstyrelserna i Södermanlands och Skånes län hade lägst andel med i genomsnitt 7 respektive 9 procent. Genomsnittet kan dock vara lite missvisade då länsstyrelserna under vissa år använt en stor andel av KMV-medlen till egeninitierade projekt, ofta för enskilda brådskande insatser.

---

⁵⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Genomsnitt 2010-2016
Stockholms län	15 %	12 %	13 %	10 %	9 %	17 %	13 %	12 %
Uppsala län	10 %	35 %	34 %	45 %	44 %	60 %	52 %	34 %
Södermanlands län	7 %	10 %	4 %	6 %	7 %	12 %	13 %	7 %
Östergötlands län	30 %	33 %	29 %	38 %	38 %	39 %	40 %	34 %
Jönköpings län	26 %	35 %	39 %	38 %	44 %	33 %	33 %	32 %
Kronobergs län	25 %	34 %	22 %	19 %	10 %	22 %	13 %	24 %
Kalmar län	11 %	7 %	9 %	15 %	16 %	24 %	40 %	17 %
Gotlands län	43 %	20 %	25 %	27 %	28 %	40 %	40 %	28 %
Blekinge län	14 %	44 %	21 %	21 %	50 %	54 %	78 %	45 %
Skåne län	9 %	8 %	4 %	9 %	14 %	7 %	10 %	9 %
Hallands län	16 %	22 %	29 %	30 %	44 %	39 %	49 %	29 %
Västra Götalands län	14 %	21 %	30 %	21 %	16 %	33 %	24 %	22 %
Värmlands län	11 %	11 %	8 %	10 %	9 %	10 %	16 %	11 %
Örebro län	16 %	30 %	18 %	15 %	17 %	32 %	34 %	21 %
Västmanlands län	42 %	29 %	42 %	37 %	37 %	35 %	31 %	33 %
Dalarnas län	19 %	20 %	16 %	27 %	21 %	20 %	16 %	21 %
Gävleborgs län	29 %	27 %	30 %	19 %	16 %	22 %	27 %	25 %
Västernorrlands län	17 %	12 %	22 %	9 %	19 %	26 %	15 %	18 %
Jämtlands län	23 %	16 %	12 %	8 %	22 %	18 %	15 %	20 %
Västerbottens län	10 %	9 %	10 %	22 %	28 %	27 %	23 %	17 %
Norrbottens län	14 %	22 %	25 %	11 %	13 %	10 %	15 %	16 %

Tabell 4. Utbetalning av KMV-medel 2010-2016 per länsstyrelse, andel egeninitierade projekt

De flesta intervjuade länsstyrelserna ser möjligheten att på eget initiativ fördela medel till miljöer för att uppnå en högre mångfald men de skiljer sig åt i vilken utsträckning de faktiskt fördelat medel på detta sätt. De som tydligast använder egeninitierade projekt som ett verktyg för ökad mångfald är Länsstyrelsen i Gotlands län. Egeninitierade projekt är ett sätt att fylla i de "vita fläckar" som finns i hur bidraget speglar den gotländska historien. Länsstyrelsen gör visserligen ingen årlig överblick och egeninitierar projekt för att fylla i fläckarna men sett över ett antal år fungerar egeninitierade projekt som ett sådant verktyg.⁵¹ Länsstyrelsen i Dalarnas län har på motsvarande sätt en inriktning att prioritera större egeninitierade projekt. Tanken bakom denna prioritering är inte bara att koncentrera resurserna till särskilt utvalda miljöer och ge en större uppväxling med andra medel, utan också för att kunna satsa mot särskilda mål och inriktningar, inte minst en mångfald av kulturmiljöer. De större egeninitierade projekten har dock blivit färre i Dalarnas län, bland annat på grund av svårigheterna att växla upp med andra medel.⁵²

⁵¹ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁵² Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

Andra länsstyrelser pekar på utmaningar med att själva initiera projekt i syfte att öka mångfalden av kulturmiljöer. Länsstyrelsen i Stockholms län menar att det i teorin är en bra idé att med egeninitierade projekt fylla de luckor som finns i hur KVM-medlen förmedlar en bild av historien men konstaterar samtidigt att länsstyrelsen årligen får in ansökningar för ett värde av 30 miljoner kronor. Detta är långt mer än de medel som länsstyrelsen har att fördela och det skulle därför vara uppseendeväckande att använda alltför mycket medel till egeninitierade projekt.⁵³ Länsstyrelsen i Västerbottens län resonerar på ett motsvarande sätt och menar att det generellt är svårt att hitta utrymme och resurser för egeninitierade projekt.⁵⁴

3.4 Kunskapsunderlag används för att lyfta fram fler perspektiv

Genom att ge KVM-medel till kunskapsunderlag har länsstyrelserna möjlighet att främja och bidra till ny information om en mångfald av kulturmiljöer och den variation av perspektiv som ryms inom dem. I enlighet med bidragsförordningen kan medel sedan 2010 inte bara gå strikt till kunskapsunderlag som rör de miljöer som nämns i förordningen utan även till kunskapsunderlag som syftar till att ta till vara kulturhistoriska värden i samhällsplaneringen. Det kan till exempel handla om att ta fram kommunala kulturmiljöprogram. Förändringen i förordningen ligger också bakom den generella ökningen av medel som går till kunskapsunderlag från 2009–2016 vilket tabellen nedan visar.

---

⁵³ Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

⁵⁴ Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Genomsnitt 2009-2016
Stockholms län	8 %	18 %	20 %	27 %	10 %	18 %	25 %	13 %	17 %
Uppsala län	5 %	6 %	14 %	14 %	16 %	9 %	6 %	6 %	10 %
Södermanlands län	5 %	3 %	8 %	6 %	11 %	15 %	16 %	20 %	10 %
Östergötlands län	6 %	3 %	11 %	16 %	13 %	17 %	17 %	22 %	13 %
Jönköpings län	2 %	19 %	16 %	13 %	13 %	16 %	23 %	15 %	15 %
Kronobergs län	4 %	20 %	15 %	7 %	15 %	9 %	20 %	25 %	14 %
Kalmar län	1 %	15 %	18 %	24 %	28 %	28 %	24 %	19 %	20 %
Gotlands län	2 %	17 %	19 %	27 %	30 %	31 %	11 %	18 %	19 %
Blekinge län	2 %	25 %	18 %	26 %	8 %	9 %	35 %	20 %	18 %
Skåne län	7 %	17 %	14 %	12 %	16 %	13 %	19 %	22 %	15 %
Hallands län	6 %	11 %	7 %	8 %	6 %	7 %	5 %	7 %	7 %
Västra Götalands län	3 %	19 %	18 %	19 %	21 %	17 %	19 %	24 %	18 %
Värmlands län	4 %	12 %	15 %	13 %	13 %	14 %	15 %	12 %	12 %
Örebro län	1 %	5 %	7 %	14 %	15 %	11 %	18 %	10 %	10 %
Västmanlands län	1 %	7 %	14 %	19 %	13 %	16 %	15 %	6 %	11 %
Dalarnas län	6 %	8 %	10 %	6 %	10 %	12 %	15 %	18 %	11 %
Gävleborgs län	3 %	9 %	6 %	12 %	16 %	10 %	20 %	28 %	13 %
Västernorrlands län	2 %	6 %	8 %	10 %	12 %	22 %	23 %	20 %	13 %
Jämtlands län	9 %	9 %	20 %	20 %	25 %	14 %	30 %	31 %	20 %
Västerbottens län	5 %	19 %	10 %	11 %	9 %	22 %	16 %	12 %	13 %
Norrbottnens län	0 %	16 %	6 %	3 %	5 %	3 %	9 %	5 %	6 %

Tabell 5. Utbetalning av KMV-medel 2010-2016 per länsstyrelse, andel till kunskapsunderlag

I övrigt visar tabellen inte några uppseendeväckande skillnader i vilken utsträckning länsstyrelserna ger medel till kunskapsunderlag. Länsstyrelserna i Kalmars och Jämtlands län har mellan 2009–2016 fördelat förhållandevis mycket medel, 20 procent, medan länsstyrelserna i Hallands och Norrbottens län har gett minst, 7 respektive 6 procent. Skillnaderna mellan länsstyrelserna beror i viss mån på medelstildelning till arbetet med en översyn av riksintressen för kulturmiljövården vilket pågår i större eller mindre omfattning i samtliga län.⁵⁵

Ett par länsstyrelser framhåller också i intervjuer kunskapsunderlag som ett medvetet sätt att bidra till en mångfald av kulturmiljöer. Länsstyrelsen i Kronobergs län understryker att en ökad kunskap genom till exempel inventeringar av olika typer av byggnation i länet också bidrar till en ökad mångfald av kulturmiljöer. Dessutom kommer kunskapen fler till dels jämfört med medel som satsas på enskilda miljöer. Länsstyrelsen har därför som ambition att öka sin andel kunskapsunderlag ytterligare framöver.⁵⁶ Även Länsstyrelsen i Dalarnas län har ökat andelen kunskapsunderlag, bland annat med avsikt att bidra till en ökad mångfald av kulturmiljöer. Länsstyrelsen använder ofta kunskapsunderlag som ett första steg innan en miljö skyddas. Ett exempel på detta ett projekt där

⁵⁵ Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30; Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁵⁶ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

medel gått till kunskapsunderlag om modernismens miljöer i länet vars bostads- och industrimiljöer rymmer berättelser om efterkrigstidens arbetskraftsinvandringar och integration.⁵⁷

3.5 Skillnader i fördelningen till oskyddade miljöer

KMV-medlen går framförallt till skyddade kulturmiljöer, det vill säga byggnadsminnen, kulturresevat och riksintressen för kulturmiljövården. Dessa miljöer har pekats ut som kulturhistoriskt värdefulla och specificeras också i 2 § och 3 § i bidragsförordningen. Med tanke på att skyddet av miljöer ofta gjordes flera decennier tillbaka i tiden finns det dock en risk att den värdering av miljöernas kulturhistoriska värden som då gjordes inte stämmer idag. Att i högre utsträckning ge KMV-medel även till oskyddade kulturmiljöer skulle kunna vara ett sätt att nå en större variation av kulturmiljöer och perspektiv på den historiska utvecklingen. Samtidigt har staten genom byggnadsminnesmärkning och riksintressen åtagit sig ett ekonomiskt ansvar för skyddade kulturmiljöer vilket sätter fingret på en potentiell målkonflikt som länsstyrelserna kan ställas inför. Den utmaning som länsstyrelserna har är då att lyfta fram en större variation av perspektiv vid redan skyddade kulturmiljöer och att arbeta medvetet när ytterligare miljöer skyddas.

Sammanställningar från Källa visar att i genomsnitt fem procent av KMV-medlen under åren 2010-2016 har gått till oskyddade miljöer. Som tabellen nedan visar är det dock en förhållandevis stor skillnad mellan länsstyrelserna, där länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län ger 15 respektive 12 procent av medlen till oskyddade miljöer medan länsstyrelserna i Södermanlands och Jönköpings län endast ger en procent vardera. Denna skillnad har sannolikt att göra med de länsvisa förutsättningarna genom att vissa län har fler skyddade miljöer men kan också ha att göra med ett medvetet arbetssätt att ge mer medel till oskyddade miljöer för att öka mångfalden av kulturmiljöer.

---

⁵⁷ Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Genomsnitt 2010-2016
Stockholms län	3 %	4 %	10 %	10 %	12 %	8 %	10 %	2 %	7 %
Uppsala län	9 %	9 %	13 %	10 %	8 %	9 %	5 %	1 %	8 %
Södermanlands län	3 %	0 %	0 %	0 %	0 %	1 %	0 %	2 %	1 %
Östergötlands län	9 %	12 %	8 %	4 %	0 %	1 %	0 %	1 %	5 %
Jönköpings län	2 %	1 %	3 %	1 %	0 %	1 %	3 %	2 %	1 %
Kronobergs län	28 %	22 %	16 %	24 %	7 %	11 %	11 %	3 %	15 %
Kalmar län	13 %	21 %	15 %	17 %	9 %	12 %	14 %	1 %	13 %
Gotlands län	15 %	7 %	10 %	6 %	2 %	5 %	5 %	4 %	7 %
Blekinge län	0 %	5 %	2 %	6 %	3 %	7 %	6 %	5 %	4 %
Skåne län	1 %	4 %	2 %	4 %	1 %	2 %	0 %	1 %	2 %
Hallands län	1 %	0 %	0 %	2 %	0 %	2 %	10 %	4 %	2 %
Västra Götalands län	4 %	12 %	6 %	5 %	4 %	1 %	2 %	1 %	4 %
Värmlands län	3 %	0 %	4 %	3 %	0 %	3 %	0 %	4 %	2 %
Örebro län	9 %	4 %	5 %	8 %	5 %	9 %	4 %	1 %	6 %
Västmanlands län	2 %	5 %	7 %	4 %	2 %	3 %	2 %	4 %	4 %
Dalarnas län	13 %	18 %	6 %	3 %	1 %	1 %	5 %	2 %	6 %
Gävleborgs län	1 %	4 %	5 %	2 %	3 %	3 %	5 %	2 %	3 %
Västernorrlands län	2 %	9 %	9 %	7 %	4 %	4 %	3 %	6 %	5 %
Jämtlands län	8 %	9 %	5 %	15 %	3 %	4 %	3 %	8 %	7 %
Västerbottens län	4 %	11 %	5 %	6 %	1 %	5 %	2 %	9 %	5 %
Norrbottnens län	3 %	7 %	4 %	2 %	11 %	4 %	8 %	1 %	5 %

Tabell 6. Utbetalning av KMV-medel 2010-2016 per länsstyrelse, andel till oskyddade miljöer

Det är dock få av de intervjuade länsstyrelserna som säger att de medvetet ger mer medel till oskyddade miljöer i detta syfte. Länsstyrelsen i Kronobergs län menar att anledningen till att de ger förhållandevis mycket medel till oskyddade miljöer är att det finns få skyddade miljöer i länet jämfört med andra län. Länsstyrelsen understryker istället att bidrag till oskyddade miljöer kan vara problematiskt, och de har erfarenhet av att medel fördelats till oskyddade miljöer som idag förfaller. Därför är det viktigt att kommunicera vikten av långsiktigt förvaltande när medel ges till oskyddade miljöer. Även flera andra länsstyrelser lyfter fram riskerna med att ge medel till oskyddade miljöer och menar därför att skrivningen i bidragsförordningen att "medel endast kan ges om miljön antas bevaras för framtiden"⁵⁸ är rimlig.⁵⁹ Länsstyrelserna i Stockholms län poängterar att det viktiga snarare är att lyfta fler perspektiv i de skyddade miljöer som får medel.

Som ovan nämnts har Länsstyrelsen i Västerbottens län ett medvetet arbetssätt att satsa mer på vård av oskyddade miljöer med inriktning mot barn-, kvinno- och samisk historia. Bakgrunden är att Länsstyrelsen upplevde det problematiskt att ansvaret för skyddad bebyggelse medförde att upp till 75 procent av medlen gick till förhållandevis dyr byggnadsvård. Efter ett strategiskt möte 2014 ändrade därför länsstyrelsen sina prioriteringsgrunder i förhållandet mellan skyddad bebyggelse vid kusten och ofta oskyddade miljöer i inlandet. Länsstyrelsen poängterar dock att de inte har en

⁵⁸ Förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

⁵⁹ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19; Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30; Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

särskild strategi som anger hur stor andel medel som ska fördelas till skyddade respektive oskyddade miljöer. Som tabell 6 visar sticker inte heller Länsstyrelsen i Västerbottens län ut genom att ge mer medel än andra till oskyddade miljöer. Däremot finns det skäl att tro att de ändrade prioriteringsgrunderna kan leda till att andelen ökar framöver.

Flera länsstyrelser öronmärker en del av KMV-medlen till mindre projekt som ofta rör oskyddade miljöer, ibland kallat Lilla bidraget.⁶⁰ Detta är dock inte främst ett sätt att bidra till en ökad mångfald av kulturmiljöer utan snarare ett sätt att inte bara nå de vanligaste sökande. Länsstyrelsen i Örebro län konstaterar också att de ansökningar som kommer in för sådana projekt främst rör miljöer som innefattar magasin, jordkällare, drängstugor etc. vilka oftast inte bidrar till att bredda perspektiven.

Sammanfattande iakttagelser

- Fördelningen av KMV-medel till en variation av miljöer och huvudgrupper har varit förhållandevis statisk under de senaste åren vilket indikerar att det finns en utvecklingspotential i arbetet för en mångfald av kulturmiljöer.
- För att nå en mångfald av kulturmiljöer krävs det ibland nedprioriteringar av vissa kulturmiljöer till förmån för miljöer som bidrar till en variation och lyfter fram en större bredd av perspektiv.
- Egeninitierade projekt och mer medel till kunskapsunderlag och oskyddade miljöer har i olika utsträckning använts som verktyg för att nå en mångfald av kulturmiljöer.

---

⁶⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19; Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16.

4. Länsstyrelsernas arbete för att medvetandegöra en mångfald av kulturmiljöer

Detta kapitel beskriver hur länsstyrelserna arbetar med information, lärande och samverkan för att uppnå en mångfald av kulturmiljöer. Det finns flera exempel på hur länsstyrelserna kan verka konstruktivt för en större mångfald av kulturmiljöer i ansökningarna, samtidigt som många länsstyrelser är klivna till att få in fler ansökningar från nya aktörer och miljöer. I huvudsak är det intervjuer med länsstyrelser som ligger till grund för beskrivningarna.

4.1 Konstruktivt arbete för en större mångfald av kulturmiljöer i ansökningarna

I arbetet med fördelningen av KVM-medlen görs försök att upplysa sökande om vikten av breddade perspektiv och en mångfald av kulturmiljöer. Medvetenheten om hur det går att arbeta mer inkluderande har också ökat genom Kalejdoskop.

4.1.1 Bredare perspektiv i ansökningar och beslutsmotiveringar

För att uppmärksamma de sökande på målet om en mångfald av kulturmiljöer arbetar tre av de sex intervjuade länsstyrelserna aktivt för att främja breddade perspektiv i ansökningar och beslutsmotiveringar. På Länsstyrelsen i Örebro län görs först en bedömning utifrån de ansökningar som kommer in och sedan – när besluten skrivs – används formuleringar som tydliggör motivet till att arbeta med en breddning av perspektiven.⁶¹ Dessa motiveringar är avsiktligt utförliga och ett sätt att medvetandegöra mångfaldsfrågor hos de sökande. Det är en form av upplysning som på ett medvetet sätt för in breddade perspektiv och kopplar enskilda objekt eller delar av objekt till ett sammanhang.

Länsstyrelsen i Gotlands län har valt ett annat sätt att öka medvetenheten och arbeta för breddade perspektiv i ansökningarna. Här är det inte handläggarna som är först med att lyfta fram breddade perspektiv, utan de sökande är tvungna att redan i ansökan redogöra för i vilken utsträckning den planerade satsningen eller åtgärden tar hänsyn till en rad olika perspektiv. Som bilaga till ansökningsblanketten ligger en checklista som länsstyrelsen tagit fram utifrån sin kulturmiljöprofil och de nationella kulturmiljömålen. I den får de sökande bland annat gradera hur satsningen berör perspektiv på kön, barn, etnicitet, tillgänglighet, könsidentitet (hbtq). Syftet med checklistan är att

---

⁶¹ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

uppmärksamma bredare perspektiv och sätta igång tankarna om hur de nationella kulturmiljömålen ska uppnås.⁶²

I syfte att inkludera bredare perspektiv i arbetet med fördelningen av KMV-medel ställer Länsstyrelsen i Kronobergs län som krav till de konsulter som upphandlats för att ta fram skrifter, vård- och underhållsplaner, skylttexter och kunskapsunderlag att de arbetar utifrån ett mångfaldsperspektiv. Det har gjort att en annan typ av anbud har kommit in och att länets kulturmiljöer fått en rikare beskrivning med fler ingångar till historien. Länsstyrelsen menar att det behövs information till konsulterna om varför detta tillvägagångssätt är viktigt. Om det inte hade varit ett krav hade det inte gjorts i samma utsträckning.⁶³

4.1.2 Ökad medvetenhet hos handläggare genom Kalejdoskop

Länsstyrelsernas gemensamma mångfaldssatsning Kalejdoskop initierades för att utmana de etablerade rutiner som länge styrts av länsstyrelsens hantering av ärenden som rör kulturmiljövård. Sedan projektstarten 2010 har länsstyrelserna arbetat aktivt med att öka graden av mångfaldsperspektiv i sin ärendehandläggning. Länsstyrelserna har också fördelat KMV-medel till särskilda Kalejdoskopprojekt som syftar till att lyfta fram tidigare förbisedda perspektiv. Sedan Kalejdoskop formellt avslutades som projekt 2012 har satsningen i stora delar tappat fart.⁶⁴ Samtidigt bidrog Kalejdoskop till att hitta arbetsformer och till att vidga perspektiven och vissa länsstyrelser har fortsatt att öronmärka medel.⁶⁵

Inom ramen för Kalejdoskop togs det fram en checklista för inkluderande ärendehandläggning i form av en uppsättning frågor för att öka medvetenheten om olika perspektiv. Länsstyrelsen i Örebro län påpekar att även om de inte använder checklistan aktivt i det dagliga arbetet påverkar den ändå handläggningen genom att påminna om frågorna. Länsstyrelsen i Kronoberg använder checklistan i kommunikationen med till exempel kommuner och allmänhet.⁶⁶ Efter ett arbete med att förenkla och digitalisera checklistan i syfte att öka dess användbarhet genomförde länsstyrelserna under hösten 2017 två lanseringskonferenser av Kalejdoskops nya verktygslåda Göra Sverige. Verktygslådan har tagits fram tillsammans med Stockholms läns museum och Riksantikvarieämbetet. Syftet är att ge redskap för att arbeta inkluderande i såväl myndighetsutövning, kunskapsuppbyggnad och förmedling av kulturmiljöer och de kulturarv som finns knutna till miljöerna.

---

⁶² Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁶³ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

⁶⁴ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

⁶⁵ Bland annat länsstyrelserna i Hallands, Örebro, Västernorrlands och Jämtlands län.

⁶⁶ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19; Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

4.2 Länsstyrelserna är klivna till att få in fler ansökningar från nya aktörer och miljöer

Länsstyrelserna har flera kanaler för att informera om KMV-bidraget. Det är dock oklart om det räcker för att nå ut till nya sökande och fånga upp perspektiv och miljöer som saknas.

4.2.1 Risk att information om KMV-medlen inte når tillräckligt brett

Huvudsakligen är det via sina webbplatser som länsstyrelserna informerar om möjligheten att söka bidrag. Dessutom informerar länsstyrelsens handläggare i stor utsträckning genom sina upparbetade kontakter och nätverk. Det finns dock en risk att en bredare grupp potentiella sökande inte nås av informationen. Visserligen använder sig vissa länsstyrelser av annonser i lokalpressen och pressmeddelanden men bara i liten utsträckning. Vissa länsstyrelser har också haft öppet hus eller liknande informationsträffar men upplever att det är få som kommer på sådana evenemang.⁶⁷

Alla länsstyrelser ger på sin webbplats praktisk information om hur sökande ska gå tillväga för att söka bidrag, men mindre än hälften lyfter fram ett vidare syfte med bidraget kopplat till kulturmiljömålen eller ambitionen att främja en mångfald av kulturmiljöer. Av dessa hänvisar några direkt till målen, andra till kulturmiljöprofiler eller kulturmiljöstrategier som innehåller formuleringar om en mångfald av kulturmiljöer och breddade perspektiv. Tio av länsstyrelserna benämner på sina respektive webbplatser KMV-medlen som byggnadsvårdsbidrag medan övriga även använder bredare benämningar, såsom bidrag till kulturmiljövård eller bidrag till värdefulla kulturmiljöer. Att KMV-medlen ofta omnämns som byggnadsvårdsbidrag, trots att de har ett bredare syfte, skulle kunna innebära att projekt med annat fokus avstår från att söka medel.

Ett antal länsstyrelser hänvisar på sin webbplats till Kalejdoskop och upplyser om möjligheten att söka bidrag för projekt som breddar synen på kulturarv, med koppling till historier om förbisedda, dolda och bortvalda platser och människor. Andra skriver mer specifikt att de prioriterar ansökningar som rör till exempel barn, folkhälsa, jämställdhet och integration. I intervjuerna framkommer det dock att de ansökningar som kommer in till länsstyrelserna trots detta ofta saknar perspektiv som är viktiga för en mångfald av kulturmiljöer.⁶⁸

4.2.2 Begränsade resurser påverkar arbetet med att få in fler ansökningar

Att inte mer jobb görs för att nå ut med information om bidraget till nya sökande och uttryck för fler perspektiv på historien kan spåras till att fler ansökningar också medför negativa aspekter kopplat till resurser. Även om Länsstyrelsen i Dalarnas län poängterar att det varje år inkommer ansökningar

⁶⁷ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09; Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁶⁸ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

från nya aktörer framhåller de att det vore idealt med mer resurser – både i form av ett större anslag och mer personal – då detta skulle möjliggöra ett mer aktivt och brett kommunikationsarbete.⁶⁹ Länsstyrelsen i Örebro län menar också att det finns en fara i att åta sig mer arbete än vad de klarar av. De poängterar vidare att medlen är begränsade och vill därför inte väcka för stora förhoppningar. Samtidigt är det en framgångsfaktor att försöka nå nya målgrupper som kan söka medel varför länsstyrelsen verkar i olika sammanhang och möter nya aktörer och föreningar.⁷⁰ Länsstyrelsen i Kronobergs län anser på motsvarande sätt att det är bra att det kommer in så många ansökningar som möjligt. Detta ger möjligheter att ge medel till en större variation av miljöer men också att det kan anges som grund för att nedprioritera miljöer som fått bidrag flera år i rad.⁷¹

4.3 Samverkan är en framgångsfaktor

Länsstyrelserna framhåller att samverkan är en framgångsfaktor för att nå en mångfald av kulturmiljöer genom fördelningen av KMV-medel. Samverkan sker dels inom och mellan länsstyrelser och dels i relation till Riksantikvarieämbetet.

4.3.1 Skiftande uppfattningar om Riksantikvarieämbetets roll

Länsstyrelserna skiljer sig åt i hur de uppfattar att Riksantikvarieämbetets roll i förhållande till bidragsfördelningen bör vara. Vissa länsstyrelser upplever att Riksantikvarieämbetet borde involvera sig mer i hanteringen av KMV-medel. Länsstyrelsen i Stockholms län efterlyser ett mer aktivt Riksantikvarieämbete för att främja ett enhetligt arbetssätt hos länsstyrelserna och öka samsynen kring hur KMV-medel kan fördelas.⁷² På motsvarande sätt är Länsstyrelsen i Örebro län mån om att söka stöd hos Riksantikvarieämbetet i frågor som de är osäkra i och efterfrågar en ökad dialog om hur KMV-medel kan bidra till en mångfald av kulturmiljöer.⁷³

Andra länsstyrelser betonar att Riksantikvarieämbetet fortsatt bör undvika att detaljstyra medelstildelningen och begränsa sin delaktighet till strategiska frågor. Länsstyrelsen i Västerbottens län upplever det som positivt att länsstyrelserna numera har en större frihet i hanteringen av KMV-medel samtidigt som det då blir oklart vad Riksantikvarieämbetet vill åstadkomma med medelsfördelningen.⁷⁴ Länsstyrelsen i Kronobergs län framhåller att Riksantikvarieämbetets begränsade styrning av medlen grundar sig i en tillit gentemot

---

⁶⁹ Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

⁷⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

⁷¹ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

⁷² Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

⁷³ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

⁷⁴ Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16.

länsstyrelserna men ser samtidigt fördelar med myndighetsövergripande strategiska diskussioner om till exempel urval av miljöer.⁷⁵

4.3.2 Ökad samverkan mellan länsstyrelserna efterlyses

Länsstyrelserna samverkar till exempel genom länsövergripande projekt såsom Kalejdoskop och i nätverket Kulturmiljöforum. Länsstyrelsen i Örebro län menar att Kulturmiljöforum skulle kunna vara en bra plattform att diskutera strategiska frågor och samla goda exempel på hur KMV-medel kan bidra till en mångfald av kulturmiljöer.⁷⁶ I det dagliga arbetet kan handläggare på olika länsstyrelser även ta stöd av varandra i hur de resonerar i specifika frågor. På motsvarande sätt ser Länsstyrelsen i Stockholms län det som den främsta framgångsfaktorn att träffa andra länsstyrelser för att diskutera aktuella frågor och principer för att fördela KMV-medlen för att uppnå en mångfald av kulturmiljöer.⁷⁷

4.3.3 Lyckad samverkan inom länsstyrelsens organisation

Ett par länsstyrelser framhåller vikten av en god intern samverkan. Vid Länsstyrelsen i Kronobergs län ryms kulturmiljöfrågor inom en enhet som också arbetar med samhällsplanering, skydd och beredskap och social hållbarhet, vilket inbegriper folkhälsa, integration, jämställdhet och mänskliga rättigheter. Länsstyrelsen framhåller att denna organisering integrerar mångfaldsfrågor i kulturmiljöarbetet. Länsstyrelsen i Kronobergs län betonar också att länsledningens fokus på arbetet med demokrati och mångfald i bred bemärkelse spelar en viktig roll i den goda interna samverkan. Genom att länsledningen har beslutsrätt på de KMV-bidrag som överstiger 500 000 kronor blir den också delaktig i aktuella och strategiska frågor.⁷⁸

Länsstyrelsen i Gotlands län har en liknande organisering av kulturmiljöfrågorna och menar att detta möjliggör att i styrning och ledning arbeta mer aktivt med tvärperspektiv som mångfald och jämställdhet.⁷⁹ Möjligheter att dra nytta av olika kompetenser är också en framgångsfaktor, till exempel hur kulturmiljö kan användas i arbetet med mångfald, demokrati och delaktighet. Eftersom kulturmiljöfrågorna är organiserade med tillväxtfrågor på enheten är det också lättare att använda tillväxtmedel till kulturmiljöer.

---

⁷⁵ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

⁷⁶ Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

⁷⁷ Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

⁷⁸ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

⁷⁹ Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

4.4 Behov av ett aktivt lärande om KMV-medlens utfall

Ett sätt att öka möjligheterna att kommande års fördelning av KMV-medel ytterligare bidrar till en mångfald av kulturmiljöer är att efter beslut om fördelning följa upp de överväganden som gjordes. I dagsläget är det av de intervjuade länsstyrelserna endast Länsstyrelsen i Kronobergs län som gör någon uppföljning utöver den information som lämnas i årsredovisningen och den årliga återrapporteringen till Riksantikvarieämbetet.

Länsstyrelsen i Kronobergs läns uppföljningar studerar bland annat fördelningen mellan olika kommuner och mellan stad och land. De har även genomfört processkartläggningar av bidragshanteringen då de gått ännu djupare och problematiserat, exempelvis kring var bidragsmedlen gör störst nytta.⁸⁰ Vissa länsstyrelser uppger också att de genomför muntliga uppföljningar genom interna diskussioner och Länsstyrelsen i Gotlands län planerar även att i år följa upp arbetet med sin checklista för att se vad som har uppnåtts under de två år som den har funnits.⁸¹

Generellt anser länsstyrelserna att det vore önskvärt att följa upp fördelningen av KMV-medel, men att de saknar resurser. Länsstyrelsen i Örebro län föreslår att Riksantikvarieämbetet ska ansvara för att ta fram ett lättanvänt uppföljningsverktyg och Länsstyrelsen i Stockholms län menar på motsvarande sätt att det är Riksantikvarieämbetets ansvar att samordna en dialog mellan länsstyrelserna för att lyfta fram goda exempel och arbetssätt.⁸²

Sammanfattande iakttagelser

- Det finns flera exempel på hur länsstyrelserna verkar konstruktivt för en större mångfald av kulturmiljöer i ansökningarna. Samtidigt riskerar det begränsade arbetet med att nå nya sökande och kulturmiljöer att i kombination med snäva informationskanaler om KMV-medlen att skapa inlåsningseffekter genom att samma miljöer fortsatt får medel.
- Kalejdoskop har bidragit till att vidga perspektiven men har inte längre en lika framskjuten roll i det dagliga arbetet.
- Samverkan skiljer sig åt mellan länsstyrelserna men är en viktig framgångsfaktor att höja kunskapsnivån inom organisationerna.
- Få länsstyrelser följer upp de prioriteringar som gjorts och analyserar vilket utfall anslaget fått. Detta försvårar att i kommande års fördelning av KMV-medel bättre bidra till en mångfald av kulturmiljöer.

---

⁸⁰ Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

⁸¹ Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23; Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

⁸² Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19; Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

5. Slutsatser och rekommendationer

Kulturarvet är nödvändigt för att vi alla tillsammans bättre ska kunna förstå vår historia, vårt samhälle, varandra och oss själva. Ett angeläget kulturarv i enlighet med regeringens prioriteringar ställer krav på att länsstyrelsernas fördelning av KMV-medel bidrar till en mångfald av kulturmiljöer. Länsstyrelsernas och Riksantikvarieämbetets gemensamma Vision för kulturmiljöarbetet 2030 poängterar också att urvalet av kulturmiljöer bör ses över kontinuerligt och värderas utifrån sin samhällsrelevans. Riksantikvarieämbetet har i denna utvärdering undersökt vilka framgångsfaktorer och utmaningar länsstyrelserna har att i fördelningen av KMV-medel till kulturmiljöer bidra till en mångfald av kulturmiljöer i enlighet med de nationella kulturmiljömålen.

Den övergripande slutsatsen är att länsstyrelserna har förutsättningar att utveckla fördelningen av KMV-medel för en mångfald av kulturmiljöer. Med detta menas att det inte finns några externa faktorer som genomgående hindrar länsstyrelserna att förändra sin arbetsprocess i syfte att i större utsträckning fördela KMV-medlen för att främja en variation av miljöer. Samtliga länsstyrelser gör visserligen punktvisa insatser för att bättre bidra till en mångfald av kulturmiljöer men det finns också exempel på länsstyrelser som genomgående arbetar efter en mer medveten arbetsprocess. Utvärderingens resultat visar att det går att arbeta aktivt med informationen till de sökande, med stöd i en dokumenterad precisering av en mångfald av kulturmiljöer i till exempel en kulturmiljöstrategi. Likaså går det att ha ett medvetet internt arbete där den dokumenterade preciseringen utgör stödjande prioriteringsgrunder och där ett lärande bidrar till en gemensam kunskapsbas kring begreppet en mångfald av kulturmiljöer.

5.1 Ökad samverkan och uppföljning bidrar till ett öppet förhållningssätt

Utvärderingen har visat att samverkan bidrar till ett öppet förhållningssätt till urvalet av kulturmiljöer och att det här finns en utvecklingspotential hos flera länsstyrelser. Länsstyrelserna lyfter framförallt vikten av intern samverkan med andra funktioner inom organisationen och myndighetsövergripande samverkan med andra länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet. Samverkan bidrar till lärande om betydelsen av en mångfald av kulturmiljöer och hur variationen av företeelser, skeenden och sammanhang i det förflutna påverkar oss idag. En högre grad av samverkan hjälper också till att ensa begrepps användningen, lyfta fram goda exempel och verka för gemensamma mål.

Ett urval av alla kulturmiljöer bevaras, regleras och synliggörs genom kulturmiljöarbetets verktyg och processer. Fördelningen av KMV-medel är ett verktyg i dessa processer. Mångfalden av kulturmiljöer är föränderlig och kontextuell, och samverkan kring kunskapsutveckling och kommunikation bidrar till att prioriteringar i fördelningsprocessen baseras på uppdaterade

värderingar och beskrivningar av kulturmiljöerna. Detta förutsätter ett kritiskt förhållningssätt och en öppen redovisning kring urvalet av kulturmiljöer. Genom att flera av länsstyrelsernas medarbetare deltar i resonemang kring urvalsprocessen skapas en gemensam plattform för diskussion om en mångfald av kulturmiljöer.

Det i sammanhanget mest framträdande samverkansprojektet mellan länsstyrelserna är Kalejdoskop. Arbetet med Kalejdoskop har bidragit till att vidga perspektiven hos länsstyrelserna, men har inte längre en lika framskjuten roll. Samtidigt finns det delar av arbetet med Kalejdoskop som fortsatt är relevanta. Till exempel kan den nya verktygslådan Göra Sverige verka för en inkluderande ärendehandläggning och även utgöra en grund för att utveckla prioriteringsarbetet med att få fördelningen av KMV-medel att bidra till en mångfald av kulturmiljöer.

Få länsstyrelser har en utvecklad rutin för uppföljning av bidragsfördelningen och flera lyfter fram behovet av att bättre kunna förstå KMV-medlens effekter. En årlig uppföljning av fördelningen är ett verktyg för att kontinuerligt öka medvetenheten och lärandet om konsekvenserna av länsstyrelsernas prioriteringar. På så vis skulle bidragsfördelningen kunna utvecklas för kommande år i syfte att bättre verka för en mångfald av kulturmiljöer. Flera länsstyrelser ser gärna att Riksantikvarieämbetet bidrar till att utveckla ett enhetligt uppföljningssystem. Även om det kan finnas fördelar med ett enhetligt arbete är det viktigt att poängtera att länsstyrelserna själva har ett ansvar att utveckla sin fördelningsprocess.

5.2 Behov av tydligare precisering av mångfald av kulturmiljöer

Utvärderingen har visat att länsstyrelsernas precisering av begreppet mångfald av kulturmiljöer ofta inte är dokumenterad vilket försvårar ett aktivt arbete med att bidra till de nationella kulturmiljömålen. Även om alla länsstyrelser har en mer eller mindre uttalad, muntlig precisering av begreppet är den oftast inte formulerad i till exempel ett kulturmiljöprogram eller kulturmiljöstrategi, vilka är relevanta dokument för en sådan precisering.

Avsaknaden av en dokumenterad precisering av begreppet innebär att det är svårare för länsstyrelserna att lyfta fram en mångfald av kulturmiljöer som en fastslagen prioriteringsgrund, internt såväl som externt. Vad gäller det interna arbetet riskerar frånvaron av en sådan precisering att det blir svårare att åstadkomma en bidragsfördelning som bidrar till målet om en mångfald av kulturmiljöer. Risken är att länsstyrelserna istället fördelar medel utifrån mindre tydliga prioriteringsgrunder.

De externa problemen med avsaknaden av en dokumenterad precisering handlar om svårigheterna att kommunicera sina prioriteringar till dem som söker medel. Mot bakgrund av att en majoritet av länsstyrelserna inte på sina webbplatser tydliggör sin precisering och inte heller lyfter fram de

nationella kulturmiljömålen som prioriteringsgrund kan det vara svårt för sökande att förstå hur länsstyrelserna strävar efter en mångfald av kulturmiljöer. Detta gäller särskilt nya sökande som saknar upparbetade kontakter med länsstyrelserna.

5.3 Mer kan göras för att nå nya aktörer och fördela till fler typer av miljöer

Utvärderingen har visat att även om många länsstyrelser i samband med ansökningar om KMV-medel verkar för att lyfta förbisedda perspektiv, arbetar få aktivt för att nå nya aktörer och typer av miljöer. Ett arbete som innefattar fler informationskanaler och tydligt kommunicerar vikten av en variation av miljöer och perspektiv kan bredda ramarna för vilka ansökningar som kommer in. Detta ger i sin tur möjligheter till att prioritera miljöer och perspektiv som ökar mångfalden av kulturmiljöer.

Kompetensen hos länsstyrelsernas handläggare gör att överblicken över länens kulturmiljöer ofta är god. Det möjliggör också ett uppsökande arbete gentemot kulturhistoriskt viktiga miljöer som det av olika anledningar inte söks KMV-medel för. Samtidigt är mångfalden av kulturmiljöer föränderlig och kontextuell vilket försvårar för länsstyrelserna att ha en total överblick. För att KMV-medlen i slutändan ska kunna bidra till en mångfald av kulturmiljöer krävs det därför ett aktivt arbete för att de inkomna ansökningarna ska vara så varierade som möjligt. En större variation av miljöer och perspektiv i de inkomna ansökningarna minimerar dessutom risken för de inlåsningseffekter som gör att samma typer av miljöer beviljas medel år efter år.

Det finns redan idag ambitioner hos länsstyrelserna att utveckla sitt informationsarbete kring KMV-medlen. Ett mer aktivt arbete via sociala medier är ett sätt att nå nya aktörer och typer av kulturmiljöer som vanligtvis inte förekommer i ansökningar om medel. Att arrangera olika typer av informationsträffar kan också vara verkningsfullt, förutsatt att inbjudningarna når en stor bredd av sökande för fler typer av miljöer. Generellt är det viktigt att informationen signalerar att länsstyrelserna i fördelningen av KMV-medel, vid sidan av ramarna i bidragsförordningen, också strävar efter en mångfald av kulturmiljöer. Det faktum att hälften av länsstyrelserna på webbplatsen enbart benämner medlen som ett byggnadsvårdsbidrag riskerar att stänga ute projekt med en annan inriktning.

I de fall då inkomna ansökningar inte är tillräckligt varierade har länsstyrelserna, förutom att se över sitt informationsarbete, också möjlighet att i högre utsträckning initiera egna projekt för att nå en mångfald av kulturmiljöer. De egeninitierade projekten bör baseras på en analys av hur KMV-medlen tidigare har fördelats. Det handlar om att identifiera och ge medel till miljöer och perspektiv som i föregående års urval inte uppmärksammats i den utsträckning som den kulturhistoriska utvecklingen motiverar.

Prioriteringar av förbisedda miljöer och perspektiv behöver ofta ske på bekostnad av miljöer som tidigare fått medel. Här är det dock viktigt att komma ihåg att en nedprioritering av en miljö inte nödvändigtvis innebär att dess kulturhistoriska värde minskat. Det handlar snarare om att andra miljöer har ett större behov och är viktiga för mångfalden av kulturmiljöer. Länsstyrelserna har i sitt prioriteringsarbete att förhålla sig till hur medlen bäst bidrar till en mångfald av kulturmiljöer som återger en helhetssyn på den historiska utvecklingen.

Källförteckning

Lagar, förordningar och regeringsbeslut

Förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Regeringsbeslut 2016-12-14. Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Riksantikvarieämbetet.

Regeringsbeslut 2016-12-22. Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende länsstyrelserna.

Miljöbalk (1998:808).

Kulturmiljölag (1988:950).

Propositioner

Prop. 2012/13:96. Kulturmiljöns mångfald.

Prop. 2016/17:116. Kulturarvspolitik.

Övrigt skriftligt material

Geijer, Mia (2014) Martins märkning. Kulturvärden, nr 4/2014. Statens fastighetsverk.

Holmberg, Ingrid Martins & Weijmer, Ingrid (2012) Utvärdering. Kalejdoskop – sätt att se på kulturarv.

Länsstyrelsen i Blekinge län, redovisning av KMV-anslaget 2016.

Länsstyrelsen i Gotlands län (2016) Kulturmiljöprofil för Gotlands län.

Länsstyrelsen i Gotlands län (2016) Kulturmiljöstrategi 2016-2018.

Länsstyrelsen i Kalmar län, redovisning av KMV-anslaget 2016.

Länsstyrelsen i Kronobergs län (2016) Förnyat kulturmiljöarbete. Kulturmiljöstrategi för Kronobergs län 2016-2020.

Länsstyrelsen i Norrbottens län (2010) Norrbottens kulturmiljöprogram 2010-2020.

Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014) Regionalt kulturmiljöprogram.

Länsstyrelsen i Uppsala län, redovisning av KMV-anslaget 2016.

Länsstyrelsen i Värmlands län (2012) Kulturmiljöstrategi Värmland.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, redovisning av KMV-anslaget 2016.

Länsstyrelsen i Västerbottens län, redovisning av KMV-anlaget 2016.

Länsstyrelsen i Västerbottens län, treårsplan för KMV-anlaget 2016–2018.

Länsstyrelsen i Stockholms län, redovisning av KMV-anlaget 2016.

Myndigheten för kulturanalys (2016) Kulturmiljöstatistik.

Riksantikvarieämbetet (2015) Kulturmiljöarbete under utveckling. Delrapport i uppdraget Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete.

Riksantikvarieämbetet (2015) Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet. Myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse.

Riksantikvarieämbetet (2016) Nytt förhållningssätt till kulturmiljömålen kan öka målens genomslag. Länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen och att främja kommunalt kulturmiljöarbete.

Riksantikvarieämbetet (2016) Vision för kulturmiljöarbetet 2030. Redovisning av regeringsuppdrag om ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete.

Riksantikvarieämbetet (2017) Mångfald av kulturmiljöer. Förstudierapport.

Svanberg, Fredrik. Kulturarv, svenskhet, mångfald i Furumark, Anna (red.) (2013) Att störa homogenitet, Nordic Academic Press.

Thornberg Knutsson, Agneta (2007) Byggnadsminnen - principer och praktik. Den offentliga kulturmiljövårdens byggnadsmminnesverksamhet. Beskrivning och utvärdering. Göteborgs Universitet.

Intervjuer

Intervju med Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2017-05-23.

Intervju med Länsstyrelsen i Gotlands län, 2017-05-24.

Intervju med Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2017-05-09.

Intervju med Länsstyrelsen i Stockholms län, 2017-05-30.

Intervju med Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2017-05-16.

Intervju med Länsstyrelsen i Örebro län, 2017-05-19.

Att kulturarvet ska bli en angelägenhet för alla är en av regeringens övergripande prioriteringar för kulturarvsarbetet. Detta ställer krav på att det offentliga kulturarvsarbetet synliggör en variation av historiska miljöer och perspektiv.

Prioritera att variera – Kulturmiljövårdsanslagets bidrag till en mångfald av kulturmiljöer undersöker vilka framgångsfaktorer och utmaningar länsstyrelserna har att i fördelningen av KMV-medel till kulturmiljöer bidra till en mångfald av kulturmiljöer.